

Г.М. БОЧКОР
Карпатський біосферний заповідник
м. Рахів, 90600, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ В ЗОНІ ДІЯЛЬНОСТІ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

Бочкор Г.М. **Проблеми розвитку та збереження рекреаційного потенціалу Рахівського району в зоні діяльності Карпатського біосферного заповідника.** – Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України. – 2020. – №1 (5). – С. 103–107.

Проведено аналіз інституційної спроможності місцевих рад, райдержадміністрації та постійних лісокористувачів щодо управління процесом збереження та освоєння рекреаційного потенціалу Рахівського району. Розкрито роль постійних лісокористувачів у функціонуванні та розвитку інфраструктурних рекреаційних об'єктів.

Ключові слова: Карпатський біосферний заповідник, Рахівський район, схема планування, рекреація, державні лісогосподарські підприємства

Bochkor G.M. **Problems of development and conservation of recreational potential of Rakhiv region in the area of activity of Carpathian Biosphere Reserve**

Here was conducted analysis of the institutional capacity of local councils, district state administrations and permanent forest users of managing the process of conservation and development of the recreational potential of Rakhiv district. Also here was described the role of permanent forest users in operation and development of infrastructure recreational facilities.

Key words: Carpathian biosphere reserve, Rakhiv district, planning scheme, recreation, state forestry enterprises

На сучасному етапі у Рахівському районі проходить інтенсивне оновлення містобудівної документації. У зв'язку із відсутністю ієрархії державних інтересів щодо вирішень схеми планування території району та генеральних планів населених пунктів, актуальною залишається проблема збереження та ефективного освоєння рекреаційного потенціалу Рахівського району.

Освоєння та збереження рекреаційного потенціалу територій забезпечується містобудівною документацією (схеми планування території регіонів (район, область) та їх частин, генеральні плани населених пунктів) (Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності"..., 2011), шляхом розвитку інфраструктури (лінійні та нелінійні рекреаційні об'єкти) та встановлення режиму територій її розташування, в тому числі щодо переведення лісів на ділянках навколо інфраструктурних об'єктів у категорію – рекреаційно-оздоровчі ліси (Порядок

поділу лісів на категорії..., 2007). Режим природокористування на ділянках рекреаційно-оздоровчих лісів, встановлюється, на основі матеріалів лісовпорядкування (Правила використання корисних властивостей лісів..., 2012), регламентними документами постійних лісокористувачів та власників лісів.

Вирішення містобудівної документації є обов'язкові до виконання всіма суб'єктами містобудування і реалізується через механізм програмування розвитку населених пунктів, регіонів та суб'єктів господарювання, що діють в межах цих територій (Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності"..., 2011; Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні"..., 1997; Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України"..., 2000). Відповідно до організаційно-штатної структури, тільки дві із 11 місцевих рад у Рахів-

ському районі, території яких знаходяться у постійному користуванні Карпатського біосферного заповідника (надалі – Заповідник), передбачили одній посадовій особі функції щодо розвитку туризму. У Рахівській районній державній адміністрації функції із розвитку туризму та рекреації об'єднані в одну посаду, яка відповідно до організаційно-штатної структури знаходиться у відділі культури, молоді, спорту та туризму (Положення про відділ культури, молоді, спорту та туризму Рахівської райдержадміністрації..., 2020).

Відсутність ефективного власника в приватному секторі туристичної галузі району, в тому числі сільському туризмі, унеможливує функціонування лобізму, в органах місцевого самоврядування, з питань збереження та розвитку освоєння рекреаційного потенціалу відповідних територій (Бочкор, 2018).

Отже, місцеві ради неспроможні проводити системну роботу з розвитку та освоєння рекреаційного потенціалу їх територій, що також унеможливує формування об'єктивної оцінки стану справ та управління процесами на рівні райдержадміністрації, в тому числі щодо визначення технічних завдань, в частині розвитку рекреації, при розробленні містобудівної документації.

Територія рекреації та інфраструктура щодо її функціонального використання, як правило, розташовані на територіях декількох територіальних громад та землекористувачів, що призводить до проблем по узгодженню їх дій зі збереження та використання рекреаційного потенціалу, особливо у випадку розроблення генпланів населених пунктів при відсутності схем планування території регіонального рівня. Зокрема, проект Схеми планування території Рахівського району, відповідно до висновків депутатів районної ради, направлено на доопрацювання, у зв'язку з тим, що ряд її вирішень несуть загрози, в тому числі і збереженню рекреаційного потенціалу району. Незважаючи на це, впродовж 2006-2019 років затверджено генеральні плани населених пунктів с. Чор-

на Тиса, смт. Ясіня, с. Кваси, с. Білин, на стадії затвердження м. Рахів, с. Ділове та розробляються для с. Видричка, с. Розтоки, с. Кос. Поляна.

Проектні вирішення генеральних планів вказаних населених пунктів щодо їх меж та територій рекреації не відповідають проекту Схеми планування території Рахівського району, натомість передбачене нею надкористування та будівництво малих ГЕС дериваційного типу зафіксовано у вирішеннях генпланів населених пунктів, зокрема села Ділове, що практично унеможливує збереження рекреаційного потенціалу району.

Майже вся територія, за межами населених пунктів, знаходиться в постійному користуванні у державних лісогосподарських підприємств ДП "Рахівське ЛДГ", ДП "Ясінянське ЛМГ", ДП "Великобичківське ЛМГ" та Карпатського біосферного заповідника.

Згідно нормативних та регламентних документів, що визначають діяльність вказаних суб'єктів господарювання, відповідно до головних завдань, тільки Заповідник здійснює рекреаційну діяльність, яка полягає в підготовці наукових матеріалів та рекомендацій, необхідних для провадження рекреаційної діяльності, інформаційному описі об'єктів рекреації та забезпеченні їх функціонального використання (Закон України "Про природно-заповідний фонд України"..., 1992; Положення про Карпатський біосферний заповідник..., 2011; Положення про наукову та науково-технічну діяльність природних і біосферних заповідників та національних природних парків..., 2015; Положення про екологічну освітньо-виховну роботу установ природно-заповідного фонду..., 2015; Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів..., 2014; Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України..., 2009), а реалізація його місії сприяє збереженню рекреаційного потенціалу не тільки на його території, а і району в цілому.

Відповідно до законодавства (Закон України "Про природно-заповідний фонд України"... , 1992; Положення про Карпатський біосферний заповідник, затверджено наказом Мінприроди... , 2011; Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів... , 2014; Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України... , 2009) Проектом організації території Карпатського біосферного заповідника та охорони його природних комплексів (надалі – Проект організації території КБЗ), на території Заповідника у Рахівському районі, передбачено функціонування 10 лінійних рекреаційних об'єктів (марковані екотуристичні маршрути), як інфраструктурних компонентів рекреаційних територій. Вказані екотуристичні маршрути діють більш як 20 років, але 5 (п'ять) із них непередбачено в проекті Схеми планування території Рахівського району, якою розглядається прокладення 7 екотуристичних маршрутів територією Заповідника, які незаплановано Проектом організації території КБЗ. Аналогічний стан справ із генеральними планами згаданих населених пунктів, оскільки їх вирішення щодо розвитку інфраструктури по використанню рекреаційного потенціалу територій Заповідника не узгоджені із Проектом організації території КБЗ. Зокрема, проектом Генерального плану села Ділове не планується функціонування діючого екотуристичного маршруту, відповідно до Проекту організації території КБЗ і навпаки, непередбачені ним території під рекреаційні цілі, відповідно до Генерального плану села Кваси, розглядаються як рекреаційні.

Вихід на екотуристичні маршрути Заповідника здійснюється із територій державних лісогосподарських підприємств, які, відповідно до регламентних та планових документів своєї діяльності, не розглядають маршрут проходження туриста своєю територією до території Заповідника, як екотуристичний інфраструктурний об'єкт, що потребує утримання, відповідно до ви-

значених законодавством вимог, у тому числі щодо віднесення лісу на ділянках шириною 100 м по обидва боки вздовж маршруту до категорії рекреаційно-оздоровчої ліси (Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок... , 2007).

Фрагментарним реагуванням на вказану проблему є рішення Рахівської районної ради (Рішення Рахівської районної ради "Про стан використання лісових ресурсів"... , 2019) щодо приведення постійними лісокористувачами, з метою збереження рекреаційного потенціалу району, їх лісовпорядної та регламентної документації відповідно до вимог законодавства (Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок... , 2007; Правила використання корисних властивостей лісів... , 2012), згідно якого лісам на ділянках навколо лікувально-оздоровчих об'єктів радіусом 1 000 м, нелінійних рекреаційних об'єктів радіусом 500 м та вздовж лінійних рекреаційних об'єктів 100 м по обидві сторони, необхідно забезпечити встановлення категорії – рекреаційно-оздоровчої ліси.

Неузгодженість вирішень щодо рекреаційних територій, збереження їх потенціалу та розвитку інфраструктурних об'єктів із його використання в проекті Схеми планування території Рахівського району, генеральних планів населених пунктів, Проекті організації території КБЗ та регламентних документах державних лісогосподарських підприємств Рахівського району свідчить про низький рівень управління в цій сфері або про його повну відсутність на регіональному рівні (адміністративні район, область) та призводить до сповільнення розвитку туризму в районі і економічних втрат суб'єктів містобудування та в сфері туризму.

Вважаємо, що збереження та розвиток освоєння рекреаційного потенціалу Рахівського району, а отже вирішення вказаних проблем, лежить в площині створення саморегулюючої системи в економічному сегменті району – туризм, шляхом:

1. Формування культури членів територіальних громад щодо отримання економічних доходів у сфері зеленого туризму та пов'язаних із функціонуванням рекреаційної інфраструктури. Реалізується через систему культури району шляхом внесення відповідних змін до положень (статутів) відділу культури, молоді, спорту та туризму райдержадміністрації, будинків культури, клубів, бібліотек та посадових інструкцій завідувачів чи інших працівників цих закладів, у тому числі щодо створення туристично-інформаційних центрів на їх базі.

2. Створення стереотипу зв'язку стану здоров'я, отримання економічних доходів у сфері зеленого туризму та збереженням рекреаційного потенціалу територій. Реалізується через систему дошкільної, шкільної та позашкільної освіти шляхом використання варіативної складової відповідної навчальної програми, та систему культури району (Бочкор, 2018).

3. Уведення в організаційно-штатну структуру місцевих рад посаду, або внесення функцій до діючих посад щодо розвитку туризму, збереження та освоєння рекреаційного потенціалу території місцевої ради.

4. Узгодження вирішень схеми планування території району, генеральних пла-

нів населених пунктів та регламентних документів постійних лісокористувачів щодо збереження рекреаційного потенціалу територій, розвитку інфраструктури із його освоєння.

5. Відображення у містобудівній документації рекреаційно-оздоровчих лісів, у тому числі й на ділянках навколо інфраструктурних рекреаційних об'єктів.

6. Переведення, постійними лісокористувачами, лісів на ділянках навколо інфраструктурних рекреаційних об'єктів у категорію – рекреаційно-оздоровчі ліси.

7. Паспортизація, постійними лісокористувачами, лінійних рекреаційних об'єктів, як об'єктів господарського утримання.

Таким чином, збереження рекреаційного потенціалу та розвиток інфраструктури із його освоєння, визначить здатність системи культури району (органи управління та заклади освіти і культури) сформувати у членів територіальних громад та їх представників в органах місцевого самоврядування компетентності щодо можливості отримання економічних доходів у сфері туризму та ролі містобудівних документів і регламентної документації постійних лісокористувачів у цьому процесі.

Бочкор Г.М. Проблеми формування екологічно орієнтованого поведінкового механізму членів територіальних громад у зоні діяльності Карпатського біосферного заповідника // Проблеми збереження гірських екосистем та сталого використання біологічних ресурсів Карпат: матер. наук. конф. з нагоди 50-річчя організації Карпатського біосферного заповідника (Україна, м. Рахів, 22-25 жовтня 2018 року) – Івано-Франківськ "НАІР", 2018. – С. 55–60.

Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України" від 23.03.2000 № 1602-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14> (27.03.2020).

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (27.03.2020).

Закон України "Про природно-заповідний фонд України" від 16.06.1992 № 2456-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (27.03.2020).

Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" від 17.02.2011 № 3038 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (27.03.2020).

Положення про відділ культури, молоді, спорту та туризму Рахівської райдержадміністрації, затверджено розпорядженням голови Рахівської районної державної адміністрації Закарпатської області від 29.01.2020 № 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rakhiv-rda.gov.ua/storinka/rozporyadzhennya-za-2020-rik> (27.03.2020).

- Положення про екологічну освітньо-виховну роботу установ природно-заповідного фонду, затверджено наказом Мінприроди 26.10.2015 № 399 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1414-15> (27.03.2020).
- Положення про Карпатський біосферний заповідник затверджено наказом Мінприроди 23.09.2011 № 336 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336737-11>(27.03.2020).
- Положення про наукову та науково-технічну діяльність природних і біосферних заповідників та національних природних парків, затверджено наказом Мінприроди 29.10.2015 № 414 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/z1444-15> (27.03.2020).
- Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів, затверджено наказом Мінприроди від 06.07.2005 № 245 (у редакції наказу Мінприроди від 21.08.2014 № 273) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0829-05/para8#n8> (27.03.2020).
- Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, затверджено наказом Мінприроди 22.06.2009 № 330 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09> (27.03.2020).
- Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок, затверджено постановою Кабінету Міністрів України 16.05.2007 № 733 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-п> (27.03.2020).
- Правила використання корисних властивостей лісів, затверджено наказом Мінагрополітики 14.08.2012. № 502 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1536-12-т> (27.03.2020).
- Рішення Рахівської районної ради "Про стан використання лісових ресурсів" від 04.07.2019 № 467 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rakhiv-r.gov.ua/документи/trishennyia-sesiji-rajonnoji-rady-vii-sklykannya/> (27.03.2020).